

Egy merész vállalkozás
-Hetvenhét éve alakult meg Aradon az Erdélyi Kamaraszínház-

Az 1930-as évek végén Arad sok szempontból csendesen vegetált – írja Károly Sándor az Arad metamorphosisa című munkájában:

„elvitték Temesvárra a vasút-igazgatóságot, elviszik Brassóba az Astra-gyárat, a kereskedelem pang, és a gyáripár visszafejlődik. Középitkezést egyik polgármester sem hozott, és az Arad–Temesvár illetve az Arad–Nagyvárad közötti országút változatlanul rossz, a sofőrök, mielőtt elindulnak, végrendeletet készítenek.” De volt valami, amiben élen járt: „A Filharmónia Egyesületnek nyolcvan tagú zenekara volt, és olyan hangversenyeket rendezett a Kultúrpalotában, hogy más városokból jöttek ide a komolymuzsika rajongói. Egy időben tizenhárom festőművész és szobrász élt itt, és mindegyik jól élt, mert képvásárlókban nem volt hiány, és a tárlatok mindig jó eredménnyel zárultak. (...) És volt idő, amikor a színházban egy-egy próza vagy operett huszonöt-harminc előadást ért meg mindig teltházak mellett, az igazgató külön opera-társulatot is tartott, mert a közönség ezt kívánta”.

A helyi színjátszás a harmincas évek végén már nem működött ennyire jól, de **létezett**. Arad az impériumváltást követő időkben egy évad kivételével mindig rendelkezett saját társulattal, miközben Várad és Temesvár elvesztette „színházi függetlenségét.” (Nagyváradra a kolozsvári, Temesvárra pedig az aradi együttes járt).

Ștefan Mărcuș művészeti főfelügyelő még 1938-ban is úgy nyilatkozott, hogy a legértékesebb művészi teljesítményeket felmutató kolozsvári Thália Színház mellett még két város jöhet számba állandó társulattal, az egyik Arad, a másik esetleg Szatmár. (Ellenzék, 1939. augusztus 23.) Ezt a lehetőséget vette el a magyar együttestől (helyi román társulat nem volt) a városvezetés azzal, hogy a nyári színházat lebontatta, a télit meg bezáratta.

A színpad lebontásáról 1938 augusztusának elején született határozat, a város mérnöki hivatala tűzveszélyesnek és elavultnak nyilvánította a viszonylag jó állapotban lévő, alig 38 éves épületet, és azt októberben le is bontották.

A kőszínház „halálos ítélete” 1938 novemberében született, azután hogy a főpolgármester, Vlad Alexandru által vezetett küldöttség az épületben vizsgálódva megállapította, hogy az kívül-belül elhanyagolt, kopott és tűzveszélyes. (Aradi Közlöny, 1938. november 16.). A közlések nagy része megfelelt a valóságnak, de az épületet ezzel együtt lehetett használni, az átépítésére pedig anyagi okokból nem volt lehetőség, bár eleinte terveztek ilyesmit.

A teátrum bejárati ajtajára 1939. április elsejétől kerül lakat. Közben az épület valóban használhatatlanná vált a tűzoltóság hibájából, a tűzvédelmi okokból tartott színpadi esőpróba után tudniillik az egyik csap nyitva maradt, a hosszú ideig kiömlő víz pedig elárasztotta a színpadot és a nézőteret, így minden tönkre ment.

A színházépületek hiánya nemcsak a lakosságot károsította, játszóhely híján állás nélkül maradt a helyi színészek jó része is. A kilátástalannak tűnő helyzetet két merész, talpraesett helyi színész, **Felhő Ervin** és Mészáros Béla oldotta meg, akik ezekben a nagyon nehéz időkben minden saját vagyon nélkül vállalkoztak arra, hogy társulatot szervezzenek, és az új együttesnek játszóhelyet is biztosítsanak.

A színházalapító Felhő (Fischer) Ervin (1894–1944), a kiváló táncoskomikus és rendező Dettán született, és már gyermekszínészként fellépett a szülővárosába látogató társulatok előadásain. Aradra először 1930-ban jött játszani Szendrey Mihályhoz, és ezt követően gyakran visszaszerződött ide, állandó lakhellyel itt rendelkezett. (Érdekes epizódja életének, hogy 1929-ben Dél-

Amerikában filmezett.) 1940 után Nagyváradra költözött, innen vitték el Auschwitzba, ahonnan nem tért többet vissza.

Mészáros Béla (1893–1950) helyi születésű, itt kezdte színészpályáját is, miután 1920-ban a frontot követő hadifogságból hazatért. Legtöbbet szülővárosa színházában játszott, de több évadot dolgozott Kolozsváron is. A bécsi döntés után Észak-Magyarországon színészkedett egy ideig, de volt igazgató is, majd feleségével, Erényi Böskével Pécsre szerződtek. 1945 után valami csempészetügybe keveredett, börtönbe került, onnan kiszabadulva többet nem játszhatott.

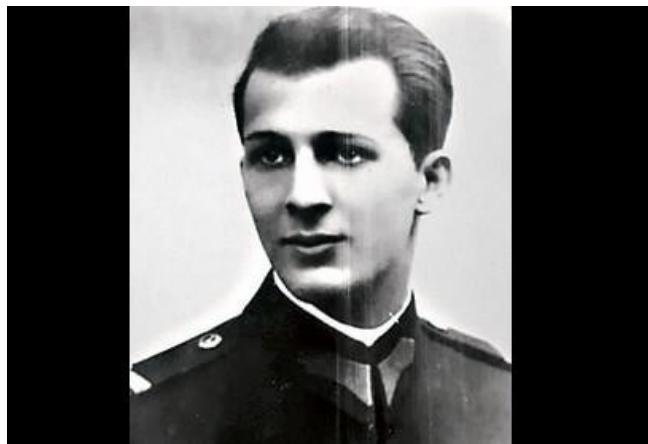

Az építkezésekről, a színház alapításáról Felhő Ervin ad bővebb tájékoztatást a Bohém-élet című könyvében. Ebből tudjuk, hogy a város tehetősebb polgárai milyen lelkesen segítettek abban, hogy Arad ne maradjon színház nélkül.

A teremhez az egyik népszerű aradi kávéház tulajdonosa, Zsédely István révén jutottak. Ő bérelte az Erdélyi Hitelbank tulajdonában lévő, Salacz (Vasile Alecsandri) utca sarkán álló kétemeletes palotát, ebben volt egy üres terem a bálók, esküvők számára, ezt ajánlotta fel a színházteremnek Zsédely.

Az átalakításhoz szükséges terveket és az építkezés költségvetését Dömötör mérnök készítette, a munkálatokat az ő emberei végezték. Az építkezés sokba került, többek között a kilenc méter hosszú színpad megépítése 172.000 lejbe, az erkély emelése 62.000 lejbe, az építkezéshez szükséges fa és egyéb anyag ára 170.000 lejt tett ki. A költségeket részben váltókból, részben a bérletekre befizetett pénzből fedezték (már az első nap 105.000 lej gyűlt össze). A karánsebesi Mundus székgyártó üzem jóvoltából jutottak a székekhez, ezeket részletfizetésre kapták. A villanyberendezést az AEG cég szerelte be a lehető legolcsóbban, 126.000 lejért.

Végül következett a függöny. Ehhez 110 négyzetméter bársonyra lett volna szükség, ami megközelítőleg százezer lejbe került, de minden anyag alap elfogyott már. „Félnap töprengés után úgy döntöttünk, kimegyünk a textilgyárba, megkérjük a fiatal Feri bárót, adjon nekünk függönyre valót hitelbe – írja a könyvében Felhő Ervin –, én a beszélgetést egy humoros mesével kezdtem körülbelül így: Báró úr, mint tudni tetszik, egy új színházat alapítunk, ez sok vesződséggel jár, éjszaka is ezen rágódom. Így esett, hogy az éjjel álmomban találkoztam a báró úr nagyapjával, aki megkérdezte, miért vagyok szomorú. Hogyne lennék az – válaszoltam –, mikor csináltunk egy színházat, és minden megvan már, csak a függöny hiányzik, de pénzünk elfogyott, hitelünk sincs már.– Ne szomorkodjon Felhő úr, menjen el az unokámhoz, ő jószívű, és tudtommal gyárt ilyen bársonyt. Fog az adni magának, amennyi kell.

Neumann Ferenc végighallgatta a mesét, majd így válaszolt: – Nézze Felhő, most azonnal menjen vissza a másvilágra, és mondja meg a boldogult nagyapámnak, hogy nekem máskor jobb kuncaftokat küldjön. Nagyot nevetünk, a báró mulatott egy sort, majd megkérdezte, hogy mennyi bársony kellene.”

Mikor kicsit félve közölték az igényeiket, a gyártulajdonos báró kedélyesen megjegyezte: csak ennyi? No, nem baj, hát legyen. Mészáros Béla ettől vérszemet kapott, és gyorsan hozzátette, hogy bélés is kellene, körülbelül 200 méter molinó vászon. A báró erre nagy nevetésben tört ki: „Miért nem kérik az egész

gyáramat? Aztán hozzátette: – Egyébként nem akarom, hogy részletekben adagolják „szerény” kéréseiket. Írják fel egy papírra, mire van szükség.”

Felhőék ezen felbuzdulva több száz négyzetméter anyagot kértek, például kék szatént, díszletvásznakat, műselymet a görlok ruhája számára stb. A báró már kezdte csóválni a fejét, de végül mindent megkaptak. Befejezésül azt mondta: „Uraim, szívesen járulok hozzá a magyar színház támogatásához minden tekintetben egy feltétellel. Elsőrendű, kitűnő előadásokat kell produkálniuk. Amennyiben az előadások nem lesznek nívósak, vagy ha látom, hogy az urak nem komolyan csinálják, és nem állnak a hivatásuk magaslatán, visszaveszem a függönyt.” (...) Aztán a nagylelkű adományt még azzal toldotta meg, hogy postán küldött 60.000 lejt az évi bérletre.

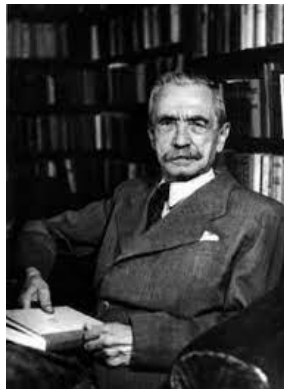
E mellett a bátor vállalkozóknak még egy sor hivatalos ügyet kellett elintézniük: Bukarestben a koncessziót jóváhagyatni, Kolozsváron Hargittay úrral, az Erdélyi Bank vezérigazgatójával tárgyalni, hisz a színházterem az ő tulajdonukban levő épületben volt. Szükség volt egy sor helyi engedélyre például helyhatóságtól és tűzoltóságtól, de szerencsére minden simán ment, mert a polgármester nem ellenezte a teátrum létrejöttét.

A színpaddal és páholyokkal ellátott terem 330 néző befogadására lett alkalmas, a bejárat a Salacz utca felé volt, erre vágtak ajtót a terem falában, a bejáró belső oldalán egy helyiséget is kialakítottak, így a bejövő először egy előtérbe lépett.

A társulat szervezését már a nyár folyamán elkezdték, eleinte az állásnélküli helyiek szerződtek ide, többek között Mészárosné Erényi Böske, Jávor Alfréd, id. Szendrey Mihály, Kun Dezső, Lázár Hilda, később jött Lenkey István, Fajk Ödön, Rápolthy Ica, Koós Dódi.

A megnyitót először november 18-ra, majd 22-re tervezték, de különböző technikai okokból az Erdélyi Kamaraszínház nevet viselő teátrum november 29-én kezdte meg működését. Az első mű, amelyet a zsúfolásig megtelt színházte-

rem nézői láthattak **Fodor László** *Művészpár* című vígjátéka, a főbb szerepekben Erényi Böskével, Mészáros Bélával, Jávor Alfréddal.

A megnyitón Mészáros Béla így fordult a közönséghez: „Legyen benső, baráti kapcsolat közöttünk, érezni akarjuk a felénk nyúló kezek biztató szorítását, hogy nap-nap után újult erővel játszassunk, és feltámaszthassuk a magyar szót és a dalt ebben a városban.”

Előadást –rendszeresen telt házak mellett– hetente 3-4 alkalommal tartottak igen olcsó, 20 és 100 lej közötti jegyárakkal. Szombat-vasárnap három előadást volt (délután 3-kor, 6-kor és este 9-kor).

A műsor terén a kis számú együttesnek nem állt szándékában erején felül teljesíteni, a repertoárt kevés szereplőt igénylő, de viszonylag színvonalas színművekből, vígjátékokból, operettekben állították össze arra törekedve, hogy minden héten legyen egy újdonság. Játsozták többek között: (a *Művészpáron* kívül), az *Utolsó tánc* (Herczeg Ferenc), *A testőr*, *Játék a kastélyban* (mindkettő Molnár Ferentől), *Gyümölcs a fán* (Zilahy Lajos), *Lyon Lea* (Bródy Sándor) című műveket, ősbemutató volt Károly Sándor három egyfelvonásosa *Álarcok* címmel. Az operettek közül főként a divatos újdonságokat, Erdélyi Mihály, Eismann Mihály, Zerkovitz Béla operettjeit adták (*Zimberi zombori szépasszony*, *Csókos asszony*, *Az utolsó nyár*) stb.

Az együttes öt hónapos téli szezója – minden anyagi deficit nélkül– május elsején ért véget, a színészek is folyamatosan megkapták a fizetésüket (ez

nem volt természetes dolog abban az időben). Az évadot értékelve így ír az Aradi Közlöny: A Kamaraszínház és vezetői, Mészáros Béla és Felhő Ervin bebizonyították, hogy a legnehezebb körülmények között is igaz művészetet és egyben kitűnő szórakozást lehet nyújtani. Az együttes tagjai becsületos, komoly, lelkiismeretes művészi teljesítményt nyújtottak az évad folyamán. (1940. augusztus 13.)

Az aradi kamaraszínház tíz új taggal kibővülve a következő szezont évnyitóját 1940. szeptember 4-re tervezte, de a bécsi döntést követően ez az évad már nem kezdődhetett meg. Szeptember elsején a színház két tulajdonosa az egész felszerelést átadta a Romániai Magyar Népközösség helyi szervezetének műkedvelő előadások szervezése céljából. Az intézmény vezetői Elismervényben mondtak hálás köszönetet az adományért

A színház megszervezése, az együttes munkája a mai napig példaértékű.

Piroska Katalin

Szövétnék, 2016. december

Könyvészet

Károly Sándor, Arad metamorphosisa. in Győri Illés István Metamorphosis Transilvaniae (1918–1936.) Kolozsvár, 1937. (az eredeti szövegben a helységnevek románul szerepelnek)

Felhő Ervin, Bohém-élet. Nagyvárad, 1942. 97–109. old.

Kötő József, Színjátzó személyek Erdélyben. (1919–1940.) Kolozsvár, 2009.

A halálra ítélt nyári színház. (Aradi Közlöny 1938. aug. 5., 6.)

Balla Károly, Búcsú a színháztól. (Aradi Közlöny, 1939. március 3.)

Piroska Katalin– Piroska István Arad színháztörténete II. kötet (kézirat)